

Тетяна ГЕРНОВИЧ

**ПРОБЛЕМА АРХІВНОЇ РЕСТИТУЦІЇ В СУЧАСНОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

**(Порівняльний аналіз національних традицій
Білорусі, Росії, України та Польщі)***

Проблема повернення архівних цінностей – це насамперед проблема міжнародного і національного права, тому що, скільки б історики та архівісти не досліджували причини, етапи переміщень, не виявляли б сучасне місцезнаходження документальних комплексів, без відповідного законодавчого оформлення фізичне повернення оригіналів на територію їхнього створення неможливе. В цьому випадку національне законодавство виступає свого роду “правилами гри”, в рамках яких працюють дослідники, тому що правові норми цілком визначають основні напрями наукових досліджень.

Норми, які регулюють реституційні проблеми, містяться в багатосторонніх¹ та двосторонніх² міжнародних договорах, які визначають модель поведінки країн на міжнародній арені. Також, окрім розстановки акцентів у міжнародних відносинах, країни фіксують свої національні пріоритети у внутрішньому законодавстві. Для держав пострадянського простору така законотворча діяльність є достатньо новою, оскільки набула свого розвитку тільки в 90-х рр. ХХ ст. Тому нас зацікавило передусім, яким чином у рамках свого законодавства Білорусь, Росія та Україна змогли вирішити проблему архівної реституції. Також, для порівняння, нами було взято досвід Польщі, як країни, що має більший досвід у цій сфері.

Насамперед норми з проблеми повернення архівних документів містяться в архівному законодавстві. Всі закони визначають його тим або іншим чином через концепцію Національного архівного фонду³. Проте існують певні розходження в принципі включення до його складу документів, які були створені в межах країни, а потім з тих або інших причин опинилися за кордоном. Відповідно до Закону Республіки Білорусь “Про Національний архівний фонд та архіви в Республіці Білорусь” до нього належать документи, які зберігаються в архівах, музеях та бібліотеках інших держав, а також документи, які знаходяться в приватній власності іноземних громадян і, згідно з міжнародними договорами, підлягають поверненню в Республіку Білорусь⁴. Закон України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”⁵ та Закон Республіки Польща “Про Національний архівний фонд та архіви”⁶ також включають зарубіжну частину документів до Національного архівного фонду і вважають за необхідне їхнє повернення.

Інший підхід був реалізований у Федеральному законі Російської Федерації від 22 жовтня 2004 р. “Про архівну справу в Російській Федерації”. По-перше, в якості терміна було використано не “Національний архівний фонд”, а “Архівний фонд Російської Федерації”, з причини федеративного устрою держави. По-друге, його склад був визначений дещо інакше⁷ і не включив до свого складу зарубіжної архівної частини. Також у законі нічого не зазначено стосовно повернення переміщених архівів у тій частині, яка стосується ввезення та вивезення документів⁸.

Правовою базою для виявлення та поповнення державних архівів документами з-за кордонів у Росії є положення “Про Архівний фонд Російської Федерації”⁹ та “Про Федеральну архівну службу Росії”¹⁰. Відповідно до ст. 6 п. 26 останнього “Федеральная архивная служба России в соответствии с возложенными на неё задачами: ...организует выявление и приобретение представляющих интерес для Архивного фонда Российской Федерации архивных документов, находящихся за рубежом, в установленном порядке осуществляет взаимовыгодный обмен документированной информацией, рассматривает и вносит предложения по реституции перемещенных архивов”¹¹.

Таким чином, проблема переміщених архівних цінностей з точки зору архівного законодавства Російської Федерації визначається, на відміну від національних законів Білорусі, Польщі, України та міжнародних конвенцій, не як справедливий акт повернення архівної спадщини країни, а як джерело поповнення архівного фонду шляхом придбання документів або взаємообміну ними.

Такий підхід був вироблений насамперед як відповідь на тиск з боку європейських країн з переміщення “трофейних архівів”, вивезених радянським керівництвом після Другої світової війни¹². Коли на фоні публічного спротиву поверненню “трофеїв” ці архівні матеріали були проголошені державною власністю, можливість повернення на територію їхнього створення була визначена тільки через обмін або придбання. Законодавче оформлення такої позиції зафіксовано у Федеральному законі “Про культурні цінності, які переміщено в Союз РСР у результаті Другої світової війни і які знаходяться на території Російської Федерації”.

В основу закону були покладені принципи компенсаторної реституції¹³ та федеральної власності на переміщені цінності¹⁴. Відповідно до закону відносини з повернення культурних цінностей переводяться в площину міжнародних відносин, де чинними сторонами можуть бути тільки уряди країн; приватні особи не можуть ані заявляти позовів, ані звертатися до суду. Закон надає повноваження з вирішення питань не президенту, не уряду, не виконавчій владі, а виключно парламенту, таким чином віддаючи прерогативу суспільній думці.

Відносно Білорусі й України принцип компенсаторної реституції не визнається. Але закон відмічає право власності Білорусі й України стосовно тих культурних цінностей, які були розграбовані і вивезені під час війни з Німеччиною та її союзниками та переміщені на російську територію (ст. 7). Ці культурні цінності можуть бути передані на територію їхнього створення, за умови, що на них уже були заявлені претензії, і країни згодні компенсувати Росії витрати на їх ідентифікацію, експертизу, зберігання, реставрацію та транспортування (ст. 18, п. 4). Другою умовою є згода на дотримання принципу взаємності відносно схожих цінностей, які були створені на території Росії. Якщо розглядати цю ситуацію на практиці, то, зрозуміло, що фактична відсутність таких культурних цінностей на території Білорусі й України робить виконання даного закону проблематичним.

Стосовно Польщі Федеральний закон взагалі створює якесь двояке становище, тому що фактично перекреслює ті міжнародні відносини, які мали місце від початку 90-х років. У 1992 р. Польща і Російська Федерація

підписали Угоду про дружбу та співробітництво, стаття 13 якої передбачає правову основу для ліквідації наслідків війни у культурній сфері. Також за цією угодою й наступними підписаними угодами були визначені спеціальні урядові уповноважені, які в 1993 р. ухвалили правила спільної роботи стосовно архівних пошуків, обміну та публікації інформації, реституції та ін. Закон фактично проголошує нові умови, за яких Польща може повернути свою спадщину лише в тому випадку, якщо вона заявляла свої претензії й надавала цьому відповідні докази в повоєнні роки або може це зробити протягом 18-ти місяців після набуття законом чинності, за умови, що вона не отримала за них компенсації. Хоча, відповідно до міжнародного права, компенсація отримується тільки за знищені цінності, а за наявності культурної цінності така компенсація вважається помилково отриманою і жодною мірою не може відмінити право на повернення.

Фактично Федеральний закон “Про культурні цінності, які переміщено в Союз РСР у результаті Другої Світової війни і які знаходяться на території Російської Федерації” ігнорує Гаазькі конвенції 1907, 1954 рр. та попередні угоди, підписані впродовж 90-х років.

З іншого боку, поява цього закону є ще й підтвердженням розуміння проблеми переміщених архівів російською стороною виключно в розрізі Другої світової війни. Фактично внаслідок денонсації союзного договору, крім Угоди від 6 липня 1992 р. “Про правонаступництво стосовно державних архівів колишнього Союзу РСР”, російська сторона не виробила жодного законодавчого акта, який визначав би процедуру повернення архівів державам, що входили до складу СРСР.

Невдоволення російським законом спричинило прийняття Закону України “Про вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей”¹⁵ у 1999 р. На протигагу російському акту, був зроблений акцент на законному та незаконному ввезенні та вивезенні. Основний принцип, згідно з яким визначається право на володіння, – територіальний. Відповідно до нього культурними цінностями України є лише ті цінності, які були створені або виявлені на її території. Також легальним визнається віднесення до цієї категорії цінностей, які було куплено, обміняно, подаровано або переміщено в результаті Другої світової війни в якості компенсації за завдану шкоду. Поверненню, згідно з українським законом, підлягають незаконно вивезені, тимчасово вивезені та евакуйовані культурні цінності.

Щодо держав та осіб проголошується право на повернення культурних цінностей у відповідності з міжнародним законодавством та угодами. Задля уникнення подвійності відносно міжнародних угод, підписаних до прийняття закону, проголошується принцип їхньої переваги. Законом було визначено державний орган контролю за вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, а також Міжгалузеву раду для координації роботи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

У Білорусі не було ухвалено відповідного законодавчого акта і не було створено окремих державних органів з визначеними повноваженнями з питань повернення переміщених архівних цінностей. Зрозуміло, що відсутність певного державного відомства, яке безпосередньо займається виявленням, пошуком та поверненням закордонної частини культурної спадщини, негативно позначається на вирішенні цієї проблеми. Прийняття окремого зако-

нодавчого акта, як свідчить досвід Польщі у вирішенні подібних проблем, не є обов'язковим¹⁶.

Перші спроби юридичного оформлення проблеми повернення архівних цінностей були зроблені Польщею ще на початку 1917 р., під час роботи Архівної комісії при Державному департаменті Тимчасової Державної Ради Королівства Польського. У 1918 р. ця робота була оформлена у вигляді підписаного 31 липня Регентською Радою Королівства Польського “Рескрипту про державні архіви та опікування над архівними документами”¹⁷, який надалі став основою підписаного Ю. Пілсудським “Декрету про організацію державних архівів та опікування над архівними документами”¹⁸. Цей декрет був новою версією рескрипту Регентської Ради і врахував зміни, які відбулися внаслідок німецької та австро-угорської окупації. Декрет створював при Раді міністрів віросповідань та народної освіти відділення державних архівів. Одним із провідних його завдань була охорона наявних у країні архівних цінностей та ревіндикація архівних зібрань, які було проголошено власністю польської держави (ст. 2). У п'ятому розділі декрету “Ревіндикація архівних зібрань, що є власністю Польської держави” визначалася процедура повернення через створення ревіндикаційного плану (ст. 21), який мав бути затверджений міністром віросповідань та народної освіти (ст. 22), і визначення у разі необхідності осіб або делегацій з пошуку та повернення власності польської держави (ст. 23). Таким чином, від самого початку польське законодавство включило проблему повернення безпосередньо в закон про архіви, чим визначило нерозривність цих двох понять¹⁹.

Окрім архівного законодавства, питання переміщення архівних цінностей розглядалося в Законі “Про охорону культурних цінностей та про музеї” від 15 лютого 1962 р. (ст. 41–44 присвячені вивезенню за кордон)²⁰. Але підписаний 14 липня 1983 р. Закон “Про Національний архівний фонд та архівні документи” 56-ю і 57-ю статтями виокремлює архіви із Закону “Про охорону культурних цінностей та про музеї” 1962 р., тим самим підтверджуючи їхній специфічний юридичний статус. Згідно з цим, і до сьогоднішнім законодавчим актом на архіви створюється окремий реєстр, який курирує директор державних архівів.

Останній закон – “Про охорону культурних цінностей та опікування над культурними цінностями”, прийнятий 23 липня 2003 р.²¹, також визначає ставлення до архівних документів тільки окремими положеннями (ст. 2 п. 2). Закон регулює випадки, пов'язані з вивезенням за кордон (ст. 51–61), реституцією вивезених всупереч законодавству держав – членів Європейського Союзу (ст. 62–70) цінностей та затверджує державну програму охорони культурних цінностей у випадках збройного конфлікту та кризової ситуації (ст. 84–88).

Таким чином, визначення ставлення держави до повернення культурних цінностей у Білорусі через прийняті закони Республіки “Про Національний архівний фонд та архіви Республіки Білорусь” та “Про охорону історико-культурної спадщини”²² фактично співвідноситься з польською юридичною практикою визначення проблеми.

Закон “Про Національний архівний фонд та архіви Республіки Білорусь” (ст. 10) визначає, що держава вживає заходів щодо повернення документів історичного минулого, які перебувають за межами території Республіки,

підтримує та фінансує пошук, облік і повернення зібраних та історично пов'язаних з нею документів.

У рамках законодавства про охорону історико-культурної спадщини визначається державний орган – Комітет з охорони історико-культурної спадщини при Міністерстві культури Республіки Білорусь. До його компетенції входить розв'язання питань, пов'язаних з виявленням, обліком і поверненням до Республіки Білорусь цінностей, які опинилися за її межами (ст. 8, п. 4, 5). Для цього створюється Державний реєстр історико-культурних цінностей Республіки Білорусь, третій і четвертий розділи якого присвячені історико-культурним цінностям народу Білорусі, які зникли за невстановлених обставин і незаконно знаходяться за межами Республіки Білорусь (ст. 21).

Водночас, поза увагою білоруського законодавства залишилися проблеми, пов'язані з питанням трофейних архівних фондів. Згідно із сучасною практикою вони включені до Національного архівного фонду, хоча такими не являються, оскільки не створені на території республіки і не мають відношення до історії країни. Так само, як не визначено процедуру висування претензій до інших країн та осіб на повернення архівних документів. Ця процедура законодавством зараз переноситься в площину двосторонніх домовленостей і вирішується у відповідності з нормами міжнародних конвенцій. На наш погляд, таке становище найближчим часом має бути виправлене. Чи буде це зроблено через видання окремого законодавчого акта чи через доповнення чинних норм, не має суттєвого значення, адже головне – це практична діяльність, яка здійснюється в даному напрямку.

Таким чином, виходячи з розглянутих вище аспектів, можна визначити загальні тенденції у вирішенні проблеми архівної реституції в Білорусі, Росії, Україні та Польщі. По-перше, всі країни визнають значення та необхідність повернення архівів, які належать території їхнього створення. По-друге, національні законодавчі норми базуються на принципах, зафіксованих у міжнародних конвенціях, які стосуються проблеми повернення. По-третє, у національному законодавстві норми з питання архівної реституції містяться в законах про архіви та охорону культурних цінностей. З іншого боку, кожна країна має власне бачення вирішення проблеми повернення: для Росії – це передусім проблема “трофейних фондів”, для Польщі – виокремлення архівів в окрему гілку реституції культурних цінностей, для України – обґрунтування законності реституційної діяльності (що, на наш погляд, є відповіддю на законотворчість Росії). Для Білорусі архівне законодавство є ще доволі новою галуззю, що розвивається, порівняно з її сусідами, не так активно. На нашу думку, це пояснюється насамперед відсутністю окремої державної структури (на відміну від інших вищезгаданих країн), яка займалася б питаннями повернення білоруських архівів. Тому маємо надію, що створена цього року міжвідомча комісія з питань реституції сприятиме більш активному розвитку законодавчих норм з повернення наших культурних цінностей, що, у свою чергу, дасть новий поштовх до розвитку наукових досліджень.

¹ До найважливіших міжнародних договорів, що мають універсальний характер, можна віднести Гаазьку конвенцію про захист культурних цінностей

у випадку військового конфлікту (14 травня 1954 р.), Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (16 лист. 1972 р.), Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення та передання права власності на культурні цінності (14 лист. 1970 р.), Конвенцію УНІДРУА (Міжнародного інституту уніфікації приватного права) про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності (Рим, 24 червня 1995 р.). Окрім того, існують багатосторонні регіональні угоди. В рамках СНД було укладено Угоду про співпрацю в галузі культури (15 травня 1992 р.) та Угоду про вивезення та ввезення культурних цінностей (28 вересня 2001 р.). У рамках Європейського Союзу слід відзначити Директиву № 3911/92 про експорт культурних цінностей (9 груд. 1992 р.) та Директиву 93/7 Ради ЄС про повернення культурних цінностей, незаконно переміщених з території держави – члена Європейського Співтовариства (15 березня 1993 р.)

² Проблему реституції зачіпають переважно двосторонні договори, які стосуються культурної, наукової співпраці та охорони культурних цінностей. При цьому подібні угоди можуть укладатись як на урядовому, так і відомчому рівні.

³ Закон України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”: Закон України в новій редакції, 13.12.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – Ст. 86; 1996. – № 3. – Ст. 11; 1997. – № 8. – Ст. 62; 2002. – № 11. – Ст. 81; Об архивном деле в Российской Федерации: Федеральный закон (ФЗ – 125), 22 октяб. 2004 г. // Собрание законодательства Российской Федерации 25.10.2004. – № 43. – Ст. 4169; Закон Республики Беларусь “О Национальном архивном фонде и архивах в Республике Беларусь”, 6 окт. 1994 г. № 3277-ХІІ // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. – 1994. – № 29. – Ст. 507; Ведомости Национального собрания Республики Беларусь. – 1999. – № 5–6. – Ст. 95. Изменения и дополнения: Закон от 22 февраля 1995 г. № 3610-ХІІ // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. – 1995. – № 17. – Ст. 182; Закон от 6 января 1999 г. № 236-3 // Ведомости Национального собрания Республики Беларусь. – 1999. – № 5–6. – Ст. 95; Закон Республики Беларусь от 22 декабря 2005 г. № 76-3 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 20006. – № 6. – 2/1173; Закон Республики Беларусь от 29 июня 2006 г. № 137-3 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2006. – № 107. – 2/1235.

⁴ Глава 2, ст. 5.

⁵ Розд. 2, ст. 4: Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової історико-культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини. Документи Національного архівного фонду є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України або згідно з міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню в Україну.

⁶ Art. 15–3: Materiały archiwalne, ...znajdujące się poza granicami Państwa w posiadaniu obcych organów lub organizacji są uważane za państwowy zasób archiwalny, jeżeli na podstawie prawa lub zwyczajów międzynarodowych powinny być przekazane Rzeczypospolitej Polskiej. (Ustawa archiwalna (z dnia 14 lipca 1983 r.) // Archeion. – T. 80. – 1986. – S. 5.)

⁷ “находящиеся на территории Российской Федерации архивные документы независимо от источника их происхождения, времени и способа создания, вида носителя, форм собственности и места хранения...” (глава 2, статья 5).

⁸ Глава 8, ст. 29, 30.

⁹ Державну частину Архівного фонду Російської Федерації складають: ...архівні фонди та архівні документи юридичних і фізичних осіб, що надійшли на

законних підставах у власність держави, в тому числі з-за кордону; копії архівних документів на правах оригіналів, а також копії архівних документів, що надійшли на законних підставах у власність держави з-за кордону (ст. 1) (Собрание актов Президента и Правительства Российской Федерации. – 21.03.94. – № 12).

¹⁰ Затверджено Постановою Уряду Російської Федерації від 28 грудня 1998 р. № 1562.

¹¹ Робота архівних установ з повернення документів здійснюється також відповідно до наказу Росархіву від 16.12.1992 “Про організацію роботи з виявлення та повернення зарубіжної архівної Росії”, постанови колегії Росархіву від 26.01.1994 “Про підсумки науково-практичної конференції “Проблеми зарубіжної архівної Росії” та від 27.06.1997 “Про роботу Росархіву, федеральних архівів та архівних установ суб’єктів Російської Федерації з поповнення Архівного фонду Російської Федерації документами, які знаходяться за кордоном”. Також існують “Методичні рекомендації з організації роботи з виявлення та повернення зарубіжної архівної Росії” та координаційний план у цьому напрямі.

¹² *Гримстед, П. К.* Цель выявления зарубежной архивной России: политика или культура? / П. К. Гримстед // Зарубежная архивная Россия. Итоги и перспективы выявления и возвращения. Матер. Междунар. науч.-практич. конф., Москва, 16–17 нояб. 2000 г. / Федер. арх. служба России, Рос. о-во историков-архивистов; [отв. сост. Е. Э. Новикова; гл. ред. В. П. Козлов]. – М.: Российское общество историков-архивистов, 2001. – 254 с.

¹³ Компенсаторна реституція розуміється в законі згідно з міжнародним правом як відповідальність держави, що здійснила акт агресії. Така відповідальність поширюється на випадки, коли здійснення відповідальності шляхом нормальної реституції (повернення незаконно переміщених культурних цінностей з території, що зазнала агресії) є неможливим. Компенсаторна реституція здійснюється шляхом повернення потерпілій стороні аналогічних об’єктів того ж плану (або в результаті самостійного загарбання їх потерпілою стороною) в якості компенсації. Згідно з радянською (російською) доктриною міжнародного права даний закон розуміє реституцію як матеріальну відповідальність у вигляді субституції.

¹⁴ Принцип власності на трофейні цінності поширюється також і на приватну власність, що фактично суперечить ст. 1 Першого протоколу “Конвенції про захист прав і основних свобод людини”, згідно з якою “Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений власності іншим чином, ніж в інтересах суспільства і згідно з законом та загальними принципами міжнародного права”.

¹⁵ Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.

¹⁶ Про польське архівне законодавство див.: Akty prawne z 1957 roku dotyczące archiwów polskich // *Archeion*. – Т. 28. – 1957. – S. 225–228; Akty prawne z roku 1958 dotyczące archiwów polskich // *Archeion*. – Т. 30. – 1959. – S. 157–168. *Biernat Cz.* Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach // *Archeion*. – Т. 80. – 1986. – S. 55–85. Dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych // *Archeion*. – Т. 19–20. – 1951. – S. 4–5. Gerber R. Wytuczne do projektu nowelizacji dekretu o państwowej służbie archiwalnej / R. Gerber // *Archeion*. – Т. 18. – 1948. – S. 61–70; *Góral J.* Konferencja poświęcona omówieniu cywilnoprawnych aspektów działalności archiwalnej // *Archeion*. – Т. 82. – 1987. – S. 240–242. *Lysiak L.* Nowe polskie prawo archiwalne // *Archeion*. – Т. 82 – 1987. – S. 7–27; *Manteuffel T.* Archives de l’Etat en Pologne – Origines, organisation et etat actuel // Supplement au vol. 9 “*Archeion*”. – Т. 9. – 1931. – S. 1–35. *Motas M.* O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939) // *Archeion*. – Т. 48. – 1968. – S. 111–136. Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwiami z dnia 31 lipca 1918 r. i z dnia 7 lutego 1919 r. / Oprac. do druku M. Motas // *Archeion*. – Т. 50. –

1968. – S. 27–40. *Stepniak W.* Problemy międzynarodowego prawa archiwalnego w dorobku archiwistyki polskiej // *Archeion*. – T. 69. – 1979. – S. 57–77. Ustawa archiwalna (z dnia 14 lipca 1983 r.) i rozporządzenia wykonawcze // *Archeion*. – T. 80. – 1986. – S. 5–54. *Walichnowski T.* Z prac nad doskonaleniem prawa archiwalnego w Polsce Ludowej // *Archeion*. – T. 68. – 1979. – S. 7–19; Zarządzenia Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego [Utworzenie Archiwum Akt Nowych i powołanie członków Rady Archiwalnej] // *Archeion*. – T. 8. – 1930. – Dział urzędowy – S. 35–36; *Stepniak W.* Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury // *Archeion*. – T. 82. – 1987. – S. 63–76.

¹⁷ *Monitor Polski*. – 7 sierpnia 1918 r. – № 116.

¹⁸ *Dziennik Przepisów Państwa Polskiego*. – Nr 14. – poz. 182; Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwaliaми z 31 lipca 1918 r. i z 7 lutego 1919 r. // *Archeion*. – T. 50. – 1968. – S. 33–40.

¹⁹ Takie законодавчі акти: Декрет про державні архіви ПНР від 29 березня 1951 р. / *Dziennik ustaw* (далі – *Dz. U.*) – 1951. – № 19. – Poz. 149; Dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych // *Archeion*. – T. 19–20. – 1951. – S. 4–5 та розпорядження Ради міністрів від 19 лютого 1957 р. з питання національного архівного фонду (*Dz. U.* – 1957. – № 12. – Poz. 66; 1959. – № 2. – Poz. 12) – не виокремлюють питання повернення в окремий розділ.

²⁰ *Dz. U.* – 1999 r. – № 98 – Poz. 1150, 2000 r. – № 120. – Poz. 1268; 2002 r. – № 25. – Poz. 253 i № 113. – Poz. 984; 2003 r. – № 80. – Poz. 717.

²¹ *Dz. U.* – 17 вересня 2003 р.

²² Закон Республики Беларусь от 13 ноября 1992 г. // *Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь*. – 1992. – № 30. – Ст. 504. Изменения и дополнения: Закон от 22 марта 1995 г. № 3681–XII // *Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь*. – 1995. – № 18. – Ст. 199; Закон от 7 июля 1998 г. № 179–3 // *Ведомости Национального собрания Республики Беларусь*. – 1998. – № 29–30. – Ст. 467; Закон от 14 мая 2001 г. № 16–3 // *Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь*. – 2001. – № 48. – 2/759; Закон от 24 июля 2002 г. № 134–3 // *Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь*. – 2002. – № 87. – 2/883.